

Til Kunnskapsdepartementet

Innspill til arbeidet med melding til Stortinget om forskningssystemet (systemmeldinga)

Fra Forskningsetisk utvalg, Det Norske Videnskaps-Akademi

24. april 2024

Innledning

I invitasjonen til innspill til systemmeldinga listes det fem områder som er særdeles viktige for samfunnsutviklingen. Det ønskes styrking av forskning innen enkelte felt og det ønskes bedre integrering på tvers av forskningsfelt og kortere vei til anvendelse. Både grunnforskning og anvendt forskning skal så vidt vi forstår styrkes innenfor disse rammene. Under overskriften «Forskingssystemet må rustast for framtida» argumenteres det godt for behovet for en styrking av noen sider av forskningssystemet for å oppnå dette, mens det samtidig pekes på en rekke gode utredninger og tiltak som allerede foreligger.

Grunnleggende for all denne satsingen er at forskningen holder mål, at resultatene er korrekte. Dette er en forutsetning som mange tar for gitt. Det er imidlertid en urovekkende utvikling både nasjonalt og internasjonalt. Det kan være nok å nevne plagieringssakene på hjemmefronten. Internasjonalt florerer det nå falske artikler og falske medfatterskap. Det er også en sterk økning i antall artikler som trekkes tilbake p.g.a. forfalskning, fabrikkering og andre alvorlige brudd på allment anerkjente forskningsetiske normer. Det er ingen grunn til å være naiv og tro at alt er så mye bedre i Norge. En nylig publisert undersøkelse blant PhD studenter viser at i Norge er det ca 1% som har handlet uredelig selv, men visste om flere og at mange hadde opplevd betydelig press for å handle i strid med forskningsetiske normer særlig når det gjaldt forfatterskap.

Konsekvensene av dette er mange. Vi kan nevne noen. For det første er det en ødsling av penger og ressurser. For det andre ledes andre forskere på ville veier og misbruker sin tid og sine midler på forskning som leder feil av sted. For det tredje svekkes tilliten til forskningssystemet. Og sist, men ikke minst, hva kan vi bygge god politikk på hvis kunnskapsgrunnlaget er sviktende og ikke står til troende?

Vi savner derfor en overordnet drøfting og forslag til tiltak for å sikre kvaliteten av forskningen. Vi vil derfor spille inn noen momenter til spørsmål 2) «Er det ev. andre utviklingstrekk og endringer som er relevante for forskningssystemet og som bør behandlast i meldinga?»

God forskningskvalitet er grunnleggende

Forskning er en av kjerneoppgavene for UH-sektoren. I den nye UH-loven står det at «*Institusjonene skal sikre at undervisning, forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid holder et høyt faglig nivå og utøves i samsvar med anerkjente vitenskapelige, kunstfaglige, pedagogiske og etiske prinsipper.*» (§ 2-2). Forskningen må være etterrettelig, etterprøvbart, forankret i eksisterende kunnskap, så åpen som mulig og publisert i adekvate kanaler. Kort sagt, forskningen bør være kvalitetssikret. Den må være til å stole på. I konkurransen om forskningsmidler er det lagt økende vekt på at forskning også skal bidra til nyskaping, faglige gjennombrudd, innovasjon mm., altså kvaliteter man kan kalle «fremragende». Det er viktig å understreke at dette ikke er generelle kvalitetsmål man kan legge til grunn. Dette vil være frukter av et godt kvalitetssikret forskningssystem.

Vi merker oss at loven i § 3-5 påpeker at «*Universiteter og høyskoler skal ha et tilfredsstillende internt system for å sikre og videreutvikle utdanningskvaliteten.*» Det er altså utdanningen som skal kvalitetssikres og det er NOKUT som har det overordnede eksterne ansvaret for denne funksjonen. Det stilles altså ikke krav om kvalitetssikring av forskningen. Hvorfor er dette problematisk? En hovedgrunn er at kvalitetskontrollen av forskningen er sterkt fragmentert. I flere uredelighetsaker kan man peke på fragmentering av ansvar som en underliggende bidragende faktor til at juks kunne finne sted. Juks er imidlertid i ytterkant av skalaen for hva som er forsvarlig virksomhet. Det er mange elementer i forskningsprosessen som kan svikte uten at det behøver å være utslag av uredelig atferd. Det kan dreie seg om alt fra valg av problemstilling, valg av metode, forankring i eksisterende kunnskap, dårlig håndverk, selektiv rapportering, inadekvat referanseliste mm. Listen er lang og det er ikke slik at alt ansvaret ligger på forskerens skuldre.

Historisk sett er det forskersamfunnet selv som har etablert normer for forskningsintegritet og sørget for kvalitetssikring. Kjernen i dette systemet har vært diskurs og fagfellellevurderinger. I dag ser vi at dette systemet er i ferd med å gå i oppløsning. Ikke minst har internasjonaliseringen av forskning ført til samarbeid mellom forskere med ulike syn på forskningsetiske normer. Det forsterker forskersamfunnets sviktende evne til selvjustis. I forskningsprosessens mange ledd er det en rekke personer, institusjoner, forlag og finansieringssystemer som kvalitetsvurderer forskningen. Forskerne overveldes av stadige anmodninger om fagfellellevurderinger. Det er ikke vanskelig å manøvrere i denne jungelen slik at dårlig og til dels uredelig forskning slipper gjennom. Et skrekkeeksempel er fremveksten av røvertidsskrifter som unndrar seg ansvaret for kvalitetssikring gjennom å sabotere fagfellellevurderinger. De grelleste eksemplene er fremvekst av en industri hvor man kan kjøpe falske artikler og falske forfatterskap. Det er naivt å tro at denne internasjonale utviklingen ikke rammer det norske forskningssystemet.

Når systemer for kvalitetssikring av forskning er bygget på interne normer og er uten tydelig ansvarsfordeling, legger det til rette for at dårlig, ubrukelig eller falsk forskning slipper for lett gjennom. Vi mener systemmeldingen må adressere dette problemet.

Hva kan svikte?

I dag ligger mye av kvalitetskontrollen utenfor institusjonene. Offentlige og private finansieringsinstitusjoner står for kontrollen av det faglige innholdet av søknader som basis for finansiering og oppstart av prosjekter. Praxis er imidlertid på ingen måte ensartet og kvalitetskontrollen variabel. Selve forskningsprosessen skjer i regi av forskerne selv innenfor institusjonenes rammer. Dette er i stor grad et tillitsbasert system hvor akademisk frihet koblet til forskernes aktsomhetsplikt og ansvar ligger til grunn. De store forlagene, tidsskriftene og redaktørene er ansvarlige for kvalitetssikring av produktet: publikasjonene. Redaktørene og forlagene har stor makt og de beste tidsskriftene baserer seg på gode fagfellevurderinger, men det er en skog av tidsskrifter hvor dette er mer lemfeldig. Dessverre er det stor økonomisk profitt å hente i denne bransjen.

Fremveksten av moderne IT-verktøy, særlig kunstig intelligens har åpnet nye porter både for dem som vil jukse og for dem som vil bruke dette verktøyet i sin forskning. Ett av de fem områdene departementet ønsker innspill på er det digitale teknologiskiftet. Det etterspørres ikke innspill til hvordan man kan hindre at slike verktøy kan brukes til å svekke forskningen gjennom misbruk. Vi mener dette må adresseres og at det henger sammen med en satsing på forebyggende forskningsetisk arbeid.

Selve fagfelle-systemet har vært diskutert. Bør det være anonymt? Bør fagfellevurderingene publiseres/være tilgjengelige for leserne? Hvordan sikre ugilde vurderinger? Praxis varierer. Noen tidsskrifter har f.eks. en rutine hvor fagfellen går i åpen dialog med forfatterne. Andre praktiserer anonymitet og har ganske vanntette skott. Det største problemet er imidlertid etter vår oppfatning at forskerne har for lite tid og ikke blir kreditert for slikt arbeid. Mange gjør det på fritiden. Det er en grunnleggende kobling mellom god forskningsintegritet og god kvalitet av forskningen. Den viktigste premiss for at forskningsresultater skal være pålitelige og etterrettelige er at forskerne følger de forskningsetiske normene. ALLEA (All European Academies) har i sine retningslinjer for forskningsintegritet listet følgende grunnleggende normer: ærlighet, pålitelighet, respekt og ansvarlighet. I disse retningslinjene beskrives også elementene i en god forskningspraksis. ALLEA har i den siste revisjonen av retningslinjene lagt betydelig vekt på institusjonenes ansvar. Det er også viktig at Forskningsetikkloven har egen paragraf om krav til forskningsinstitusjoner (§ 5). Her slås det fast at «*Forskningsinstitusjoner skal sikre at forskningen ved institusjonen skjer i henhold til anerkjente forskningsetiske normer.*» Paragrafen nevner eksplisitt opplæring i forskningsetiske normer og at institusjonen har ansvar for at forskerne er kjent med disse. I uttalelser om uredelighet skal redelighetsutvalgene alltid vurdere om det foreligger systemfeil, altså forhold ved institusjonen som kan ha befordret eller bidratt til at forskere ikke opptrer i pakt med normene. På denne bakgrunnen er det påfallende at den nye UH-loven ikke krever kvalitetssikring av forskningen. Man kan sette det litt på spissen og spørre hvordan det er mulig å kvalitetssikre en forskningsbasert undervisning når ikke fundamentet er kvalitetssikret.

Hva kan gjøres?

Forskningsetisk utvalg ved Det Norske Videnskaps-Akademi mener problemstillinger knyttet til kvalitet av forskning bør adresseres i systemmeldingen. Det må satses på forebyggende tiltak som forhindrer forskningsjuks og som bidrar til bedre forskningsprosesser og sikring av kvaliteten. Vi mener det bør rettes oppmerksomhet mot fire områder.

1. **Institusjonenes ansvar for forskningskvalitet må bli tydeligere**

For å bøte på den sterke fragmenteringen av ansvaret for å kvalitetssikre forskning mener vi institusjonene må ta et større ansvar. Det er særlig tre områder som er viktige. Det ene er undervisning og kompetanse i forskningsetikk. Det bør være selvsagt at alle forskere har en slik basiskompetanse. Dette bør også kreves ved fast ansettelse på linje med kravet om pedagogisk basiskompetanse. Men kompetanse og kunnskap er ikke tilstrekkelig til at normer etterlevs. Det er derfor viktig at dette er et element i ledelsesprinsippene ved institusjonene. Etisk ledelse med fokus på moralske dilemmaer er viktig. Den aller viktigste normoverføringen skjer imidlertid i mester-svenn relasjonen. Derfor må forskningsetikk vektlegges i all veiledning. Det tredje området dreier seg om infrastruktur. Forskerne må ha nødvendig verktøy for å utøve sin virksomhet. Det dreier seg om alt fra IT-verktøy, datalagringsmuligheter, fasiliteter for samlinger, administrativ støtte, egnede lokaler, o.s.v.

2. **NOKUT må få ansvar for kvalitetssikring av undervisning i forskningsetikk**

Siden det ikke er etablert noe system for kvalitetssikring av forskning, kan man utnytte det systemet som er utbygd for kvalitetssikring av utdanning. Både interne systemer og NOKUT-systemet bør derfor innrettes på at også undervisning/internundervisning og kompetanse i forskningsetikk er en del av den totale undervisningsporteføljen. Undervisning i forskningsetikk foregår i dag på mange nivåer, men det mangler en helhetlig tilnærming og det mangler en analyse av på hvilket nivå behovene for kompetanse er størst. Ett viktig element kan være å koble obligatoriske kurs i pedagogikk med obligatoriske kurs i forskningsetikk.

3. **Forskernes oppgave som fagfelle må styrkes**

Den historiske tradisjonen med forskernes egenjustis er vel verdt å ta vare på. Den står i dag i fare for å bryte sammen. En av grunnene er at forskerne verken har tid eller får kreditering for sin fagfellevirksomhet eller andre redaksjonelle oppgaver. Det er viktig at fagfellevirksomhet blir en anerkjent og integrert del av en forskers arbeidsoppgaver. Det er rimelig at denne tiden tas delvis fra forskningstiden og delvis fra undervisningstiden. Det er minst like viktig at fagfellevurderinger og redaksjonelt arbeid er meritterende ved søknad om stilling og opprykk.

Denne problemstillingen er adressert i det internasjonale samarbeidet i CoARA og i UHRs Verktøykasse: «Norwegian Career Assessment Matrix (NOR-CAM), fra Set Menu til À la Carte - En verktøykasse for vurdering av faglige resultater, kompetanse og erfaring». Den må implementeres.

4. **Delta i internasjonalt arbeid om kvalitetssikring av forskning**

Det foregår et omfattende internasjonalt arbeid for å demme opp for og forebygge dårlig og falsk forskning. Det er viktig at Norge viser et sterkt engasjement på disse områdene. Det dreier seg om open science, open data, open access. Vi går ikke i detaljer her. Departementet tør være godt kjent med dette arbeidet.

Professor Kirsti Strøm Bull

På vegne av Forskningsetisk utvalg

Det Norske Videnskaps-Akademi